

УДК 39 (477.87) (437.6) (438)
DOI 10.69550/3041-1467.2.304172

Володимир НАКОНЕЧНИЙ

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв, вул. Є. Коновальця, 36, м. Київ, Україна, індекс 01601 (nakonechniy.ua@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-0386-2162

ResearcherID: 3097015/volodymyr-nakonechnyj

Volodymyr NAKONECHNYI

PhD (History), Associate Professor of the Department of International Relationships, Kyiv National University of Culture and Arts, 36 Konovaltsia Str., Kyiv, Ukraine, postal code 01601 (nakonechniy.ua@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Наконечний, В. (2023). Міжнародна проблематика на сторінках “Нашого лемка”: українсько-російське протистояння. *Axis Europae*, 2, 48–56. doi: 10.69550/3041-1467.2.304172

Bibliographic Description of the Article: Nakonechnyi, V. (2023). Mizhnarodna problematyka na storinkakh “Nashoho lemka”: ukrainско-rosiiske protystoiannia [International problems on the pages of “Nash Lemko” (“Our Lemko”): the Ukrainian-Russian confrontation]. *Axis Europae*, 2, 48–56. doi: 10.69550/3041-1467.2.304172 [in Ukrainian].

**МІЖНАРОДНА ПРОБЛЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ “НАШОГО ЛЕМКА”:
УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ**

Анотація. Мета статті – з’ясувати особливості інтерпретації минулого й актуального стану українсько-російських взаємин авторами “Нашого лемка”. **Дослідницька методологія** спирається на звичне для праць з історії науки поєднання принципів (історизму та об’єктивності) і методів (філософських, загальнонаукових та спеціально-історичних) наукової праці. **Наукова новизна** статті полягає у спробі всебічної реконструкції проблематики українсько-російських відносин, представленої на сторінках фламана русинської періодики міжвоєнного часу часопису “Наш лемко”. **Висновки.** Підсумовуючи представлену на сторінках “Нашого лемка” реконструкцію українсько-російських взаємин, вкажемо на її концептуальну продуманість і змістову насиченість. У першому випадку редакторам йшлося про послідовне утвердження соборницького мислення в середовищі своїх читачів. Крізь цю призму Московія поставала одвічним ворогом українства, що всіма можливими заходами руйнував його єдність з метою подальшого фізичного закабалення і духовного винищення. Таку світоглядну модель публіцисти часопису ретельно узасаднювали численними прикладами з історії східноєвропейського регіону від доби середньовіччя до новітнього часу. Вони послідовно доводили читачеві цивілізаційну відмінність європейського за своїми цінностями українства від варварського світу російської

деспотії. Утверджуючи життєвий оптимізм серед нездолених негараздами русинів, автори “Нашого лемка” акцентували історичну нездоланність українців у цій нерівній жорсткій боротьбі, виходячи з етичної засади телеологічної переваги добра над злом. Насамкінець вкажемо на успішність національної політики видавців русинського часопису, адже попри потужні нівеляційні впливи і відсутність власної державності, лемки здебільшого залишилися при українському національному виборі.

Ключові слова: “Наш лемко”, українсько-російські відносини, історична публіцистика, геноцид, Друга Річ Посполита.

INTERNATIONAL PROBLEMS ON THE PAGES OF “NASH LEMKO” (“OUR LEMKO”): THE UKRAINIAN-RUSSIAN CONFRONTATION

The purpose of the article is to find out the peculiarities of the interpretation of the past and current state of Ukrainian-Russian relations by the authors of “Our Lemko”. The research methodology is based on the combination of principles (historicism and objectivity) and methods (philosophical, general scientific and special-historical) of scientific research, which are usual for works on the historical science. The scientific novelty of the article consists in an attempt to comprehensively reconstruct of the problems of Ukrainian-Russian relations, presented on the pages of the flagship Ruthenian periodical of the interwar period, the magazine “Nash Lemko”. Conclusions. Summarizing the reconstruction of Ukrainian-Russian relations presented on the pages of “Nash Lemko”, we will point out its conceptual thoughtfulness and content saturation. In the first case, the editors were concerned with the consistent affirmation of Sobornist thinking among their readers. Through this prism, Moscovia became the eternal enemy of Ukrainians, which destroyed its unity by all possible means with the aim of further physical subjugation and spiritual extermination. This worldview model was carefully substantiated by the magazine’s publicists with numerous examples from the Middle Ages to modern times. They consistently proved to the reader the civilizational difference between European Ukrainians in terms of their values and the barbaric world of Russian despotism. Affirming the optimism of life among the Rusyns, who were impoverished by the troubles, the authors of “Our Lemko” emphasized the historical invincibility of Ukrainians in this unequal and cruel struggle, based on the ethical principle of the teleological superiority of good over evil. Finally, let us point out the success of the national policy of the publishers of the Ruthenian periodical, because despite the powerful leveling influences and the lack of their own statehood, the Lemkos mostly remained with the Ukrainian national choice.

Keywords: “Our Lemko”, Ukrainian-Russian relations, historical journalism, genocide, Second Polish Republic.

Постановка проблеми. Сучасна гаряча фаза російсько-української війни помітно актуалізувала багатоаспектну проблематику взаємин нашого народу з непередбачуваним східним сусідом. Прикметно, що робиться це не лише у подієвому вимірі, але й в історіографічному ключі, адже важливим визнається попередній досвід інтелектуальної рефлексії стосовно багатовікового нерівного протистояння двох слов’янських народів. І якщо у персоналістичному аспекті цей сюжет досліджений доволі повно, то цього зовсім не можемо сказати стосовно українських періодичних видань, що завжди були важливими інституціями громадської комунікації. Ще більш занедбаною така історіографічна праця виглядає у випадку регіональних видань, які

були зосереджені на світоглядному вихованні своїх читачів, здебільшого заклопотаних проблемами щоденного виживання. Натомість, саме крізь їхню інтерпретативну оптику й формувалися уявлення про міжсусідські взаємини у широких колах української спільноти.

Віднотуючи важливість проблеми осмислення медійного виміру рефлексій стосовно українсько-російських взаємин, вкажемо на ще більшу її актуальність стосовно західноукраїнських пресодруків XIX – першої третини XX ст. Адже тогочасне перебування зазбручанських українців у складі Австро-Угорської імперії, а згодом і Другої Речі Посполитої, знімало злободенність з питання українсько-російського діалогу, властиву їх наддніпрянським побратимам, переводячи його обговорення у сферу історичної пам'яті та культурної політики. У підсумку поставали оригінальні інтерпретації міжсусідських взаємин, впливи яких у вигляді стереотипів і по сьогодні присутні в ментальності мешканців західноукраїнського регіону. Специфіку цієї рецепції ми й простежимо на прикладі часопису “Наш лемко” (1934–1939), що був одним із найбільш впливових модераторів громадського життя українських русинів Другої Речі Посполитої.

Аналіз джерел та останніх досліджень. З огляду на згадану щойно авторитетність “Нашого лемка” у середовищі русинів міжвоєнної Польщі, протягом останніх десятиліть йому було присвячено чимало різножанрових публікацій, включно з кількома об'ємними антологіями найбільш знакових текстів. Тож станом на сьогодні в цілому досліджено видавничий феномен пресодруку (Тельвак, Наконечний, 2020), вивчено особливості інтерпретації на його шпальтах злободенних для читачів питань (Тельвак, Тельвак, Наконечний, 2021), з'ясовано шляхи комунікації редакторів зі своїми передплатниками (Тельвак, Тельвак, Наконечний, 2022) тощо. Поряд із цим, сучасні дослідники порушили також проблематику інтерпретації міжнаціональних взаємин дописувачами “Нашого лемка”. Зокрема, ми з'ясували вагомий для русинів польсько-український дискурс газети (Наконечний, 2018; Nakonechnyi, 2019). Продовжуючи осмислення особливостей презентації сюжетів міжсусідського діалогу на сторінках русинського часопису, нижче звернемося до українсько-російського дискурсу його авторів.

Мета статті – з'ясувати особливості інтерпретації минулого й актуального стану українсько-російських взаємин авторами “Нашого лемка”.

Виклад основного матеріалу. Для початку окреслимо суспільно-політичний контекст, в якому було актуалізовано проблематику українсько-російських взаємин в західноукраїнській періодиці міжвоєнного часу. Йдеться про те, що чиновники Другої Речі Посполитої, невтомно працюючи над винайденням все нових методів з денационалізації найбільш численної в державі меншини, вирішили полегшити собі це завдання шляхом відірвання від українства його західного відгалуження – лемківського субетносу. Для цього польські пропагандисти пішли на спілку з москвофілами, які заходилися через фінансовані урядом видання пропагувати ідею етнічної і культурної єдності русинів і росіян, апелюючи до подібності етнонімів та віровизнавчих практик.

Лемківські лідери думок, серйозно сприйнявши небезпеку поширення у селянському середовищі облудної тези “єдності слов'ян від Карпат до Камчатки”, заходилися створювати ідейну протиотруту. Відтак на сторінках “Нашого лемка” почали друкуватися публіцистичні розвідки, метою яких було послідовне “іншування” росіян і цінностей “русского мира”, а також всебічне пояснення своєму зазвичай малоосвіченому читачеві історичної і металної єдності лемків з українством. Про серйозність цієї

праці говорить зосередженість авторів часопису на осмисленні специфіки українсько-російських взаємин в контексті далекої історичної ретроспективи, що зрештою мало підвести до потрібних висновків у непростому сьогоденні. Свідченням цього став задекларований редакторами намір: “В ряді статей представимо ролю, що її відіграла Москва в поневоленні Українського Народу, [...] бо кожному Українцеві треба знати, що уявляє собою Москва, яке її правдиве, обдерте з миролюбної маски обличчя [...]” (Як Москва поневолювала, 1936, с. 2).

Культурні та політичні відмінності між українцями і росіянами автори “Нашого лемка” відночували вже при реконструкції середньовічної та ранньомодерної історії русинів. Утверджуючи соборницьку оптику, в історичних нарисах Лемківщина була представлена органічною частиною українського цивілізаційного простору, а саме його західним бастионом. Автори часопису пояснювали, що через фатальне географічне розташування мешканці українських теренів від доісторичних часів були змушені протистояти варварським цивілізаціям Сходу, уособленням яких в добу пізнього середньовіччя і стала Московія (Як Москва поневолювала, 1936а, с. 3). Еліти останньої, усвідомлюючи геополітичну та ресурсну цінність українських земель, протягом століть захопили їх підступом і війнами, перетворивши населення на позбавлених своєї мови і культури невільників. Втім, неочікувано для своїх насильників українці виявилися надзвичайно свободолюбивими, свідченням чого було постійне тривале українсько-російське протистояння (Як Москва поневолювала, 1936b, с. 6). “Українсько-московське суперництво сягає давніх часів Української Київської Держави й тягнеться нерозривною ниткою через усі століття нашої минувшини аж до теперішньої хвилини, – йдеться на шпальтах “Нашого лемка”. – Москва записалася кривавими буквами на сторінках нашої історії. [...] Москва несла нам стало пожари й руїну, знищення й загладу, на штиках багнетів несла нам братовбивчі кличі, що обеззброювали нашого духа, щоби відтак тим дужче затиснути петлю на нашій шиї” (Як Москва поневолювала, 1936, с. 2).

Цікаво, що при змальованні причин успішної імперської політики московських правителів при упокоренні українців, дописувачі “Нашого лемка” акцентували не лише непомірну жорстокість і підступність історичного сусіда-ворога. Важливим був наголос і на провинах самих українців, які замість солідарного опору східним варварам нерідко піддавалися підкупам і зраджували свій народ, штовхаючи його в ще більшу кабалу російського свавілля (Як Москва поневолювала, 1936с, с. 3). Внаслідок цього, від Переяславської ради 1654 р. московські царі, підкуповуючи козацьких гетьманів і їхнє оточення, поступово відбирали права і вольності українцям аж до повного потрапляння у фактичне рабство після ліквідації Гетьманщини (Як Москва поневолювала, 1936d, с. 7). Відтоді царат планомірно заходився знищувати українську мову та культуру, винародовлюючи нових підданих (Як Москва поневолювала, 1936е, с. 9). Описуючи фатальність для українців російського сусідства, автори “Нашого лемка” наголошували: “Неповинною кровю українського народу сплямнені руки всіх московських царів та державних мужів” (Як Москва поневолювала, 1936, с. 2).

Наслідком змальованих вище подій стало потрапляння передзбручанського українства на багато століть в орбіту імперії Романових. Ставлення царату до уярмленого східнослов'янського народу автори “Нашого лемка” послідовно змальовували як суцільний терор і гвалт над людським сумлінням. Його метою було затерти будь-яку різницю між росіянами і українцями та викорінити з свідомості останніх бажання до самостійного політичного життя. Відтак протягом другої половини XIX ст.

антиукраїнська політика російських чиновників набула небаченого в цивілізованому світі геноцидного розмаху. Її жахливі прояви публіцисти “Нашого лемка” найчастіше демонстрували на прикладі трагічної долі найвидатнішого українського поета Тараса Шевченка, що його пам’ять неодмінно вшановувалася у березневих числах часопису. Агестуючи Кобзаря “оборонцем поневолених і покривджених”, автори русинської газети змальовували його трагічну долю як закономірну в умовах тогочасної російської внутрішньої політики, творці якої вважали українство екзистенційною загрозою для себе. Та незважаючи на всі переслідування і нещастя, саме Шевченко став співцем свободи для нашого народу, який уперше виразно вказав на потребу послідовної сепарації українців від росіян. Осмислюючи значення творчості Кобзаря для переосмислення українсько-російських взаємин, на шпальтах “Нашого лемка” вказувалося: “Застановімся тепер, чим є для нас Тарас Шевченко. Він наш батько і брат. Як добрий батько за дітьми, так він за невинним народом, обстоював усім серцем, писав і мріяв про нашу минувшину, відважно ставив царям-катам перед очі народні кривди і грімкими словами домагався для братів волі” (Тарас Григоревич Шевченко, 1934, с. 1–2).

Попри те, що зазбручанські українці у XIX ст. потрапили під владу Австро-Угорської монархії, російський царат, вважаючи себе “покровителем” всіх слов’ян, намагався поширити вплив і на галичан. Гібридно використовуючи конституційні свободи Дунайської імперії, ідеологи “русского мира” сконструювали і всіма можливими каналами громадської комунікації поширювали русофільську парадигму, метою якої було закласти в свідомість слов’ян інших країн розуміння важливості об’єднання під скіпетром Романових. Протягом другої половини XIX – початку XX ст. згадане русофільство, що спочатку мало радше культурницький, а не політичний вплив, виродилося у токсичне москвофільство. Його прибічники відмовляли українцям у будь-якій самостійності, вважаючи їх відгалуженням “единой и неделимой”. Викриваючи дійсне обличчя цієї ідеології, на сторінках русинського часопису йшлося: “Ще давно перед першою світовою війною, коли наш нарід у Галичині був темний, несвідомий, щойно зачинав організувати власне національне життя, щойно пробуджувався до нового життя, штучно витворила Росія за царські рублі так звані москвофілів [...]. В дійсності розходилося Москві про те, щоби всіх словян загарбати під своє панування” (Збаламучені брати, 1934, с. 5).

Як ми згадували на початку, впливи цього москвофільства були найбільш потужними власне на теренах Східних Бескидів. Відповідаючи на такий виклик, публіцисти “Нашого лемка” на багатьох прикладах переконували своїх читачів, що аполітичне за ідейним спрямуванням русофільство західноукраїнських будителів середини XIX ст. немає нічого спільного з імперською за своїм характером риторикою модерних москвофілів. Автори русинського часопису застерігали, що останні мають за мету розірвати природній зв’язок лемків з українством та принести московському Молоху нові людські жертви. З огляду на це, редактори “Нашого лемка” закликали бути обачними з москвофільськими агітаторами та пильнувати єдність зі своїми українськими побратимами: “Всі українські села на Лемківщині за єдністю промовляють, бо тільки в єдності є ратунок перед різними хмарами, які напосідаються чорним туманом на українські стріхи в українських горах” (-вич, 1934, с. 3).

Осмилення авторами “Нашого лемка” феномену українсько-російських взаємин на початку XX ст. відбувалося при висвітленні такої дражливої теми як Талергофська трагедія. Як відомо, вона полягала у здебільшого позасудових ув’язненнях, масовому

засланні до концтаборів або й численних стратах зазбручанських українців через здебільшого хибні підозри у співпраці з російськими окупаційними військами в роки Першої світової війни. Москвофіли, які тривалий час відверто кокетували з царськими чиновниками, а відтак допомагали їм у керівництві окупованою Галичиною, наразили на звинувачення у колабораціонізмі решту українського населення краю. Власне за підшептами польських очільників Галичини зрадницька до своєї держави поведінка москвофілів і призвела до “Толгофи галицької України”. В багатьох історичних дописах було доволі аргументовано доведено, що така нерозважна політика царату й їхніх москвофільських посіпак спричинили австрійській терор проти місцевого населення східногалицьких теренів (Їздять собі, 1934, с. 2). З’ясовуючи дійсний стан справи, П. Антонишин доводив: “Збанкрутована горстка москвофільських шахраїв [...] злочинно ширить між нашим народом баламуцтво, що Талергоф завинили українці. То є крайня брехня! Тому міг би повірити лиш найтемніший чоловік, що ніколи нічого не читає. [...] Подібними брехнями хочуть наші “русскі” панки затриматися як найдовше при кориті [...]. Не давайтеся туманити різним дурисвітам, бо ми один українській нарід” (Антонишин, 1934, с. 5).

Зрештою, проблематика українсько-російських взаємин аналізувалася публіцистами “Нашого лемка” і при змалюванні особливостей радянської національної політики. Так, чималого розголосу в Галичині отримала переселенська агітаційна акція комуністичного уряду, що за прикладом своїх царських попередників поширював серед лемків міф про їхню єдність із росіянами та на цій підставі запрошував переїздити до “радянського раю”. Вказуючи на облудність більшовицької еміграційної риторики, автори “Нашого лемка” застерігали свого читача від марновірності: “Масова еміграція лемків до большевицької Росії дуже пошкодила би нашій Лемківщині. Виїхали би з нашої землі переважно найрухливіші, найвідважніші та здібні й розумні хлопці та дівчата. Населення Лемківщини дуже прорідилося би, а тим часом ми дуже ослабилися б” (Ой, не буде так добре, 1934, с. 3). Викриваючи дійсну антиукраїнську політику зверхників червоної імперії, на сторінках часопису чимало друкувалося вражаючих своєю жорстокістю свідчень тих нечисленних свідків, яким поталанило прорватися крізь “залізну” завісу.

Потужним мотивом для авторів “Нашого лемка” звернутися до українсько-російських взаємин у міжвоєнний час стали трагічні реалії радянської окупації наддніпрянських теренів в першій половині 1930-х рр. Йдеться про розгорнутий проти українського селянства сталінським режимом небачений за жорстокістю у новітній європейській історії терор голодом. Дописувачі “Нашого лемка” доволі інтенсивно висвітлювали цю всеукраїнську трагедію, друкуючи інформаційні матеріали, вражаючі оповідання очевидців та шокуючі фотодокази злочину проти людяності (Ю. Т., 1938, с. 4). Публіцисти русинського часопису слушно вказували, що влаштований комуністичними бандитами Голодомор був органічною частиною і черговим проявом багатовікового антиукраїнського геноциду їхніх попередників.

Висновки. Підсумовуючи представлену на сторінках “Нашого лемка” реконструкцію українсько-російських взаємин, вкажемо на її концептуальну продуманість і змістову насиченість. У першому випадку редакторам йшлося про послідовне утвердження соборницького мислення в середовищі своїх читачів. Крізь цю призму Московія поставала одвічним ворогом українства, що всіма можливими заходами руйнував його єдність з метою подальшого фізичного закабалення і духовного винищення. Таку світоглядну модель публіцисти часопису ретельно узаasadнювали

численними прикладами з історії східноєвропейського регіону від доби середньовіччя до новітнього часу. Вони послідовно доводили читачеві цивілізаційну відмінність європейського за своїми цінностями українства від варварського світу російської деспотії. Утверджуючи життєвий оптимізм серед знедолених негараздами русинів, автори “Нашого лемка” акцентували історичну нездоланність українців у цій нерівній жорстокій боротьбі, виходячи з етичної засади телеологічної переваги добра над злом. Насамкінець вкажемо на успішність національної політики видавців русинського часопису, адже попри потужні нівеляційні впливи і відсутність власної державності, лемки здебільшого залишилися при українському національному виборі.

Перспективним продовженням теми нашого дослідження вважаємо необхідність цілісного опрацювання національної політики редакторів часопису “Наш лемко”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Антонишин, П.** (1934). Гляньмо правді в очі. Як дійшло до Талергофу. *Наш лемко*, 9, 5.
- вич.** (1934). “Ми не хочемо букварів”. *Наш лемко*, 20, 3.
- Збаламучені брати.** (1934). Збаламучені брати, що попали в московське багно, подають українцям руку. *Наш лемко*, 9, 5.
- Їздять собі.** (1934). Їздять собі на талергофським конику. *Наш лемко*, 20, 2.
- Наконечний, В. М.** (2018). Українсько-польські взаємини 1930-х років у дзеркалі “Нашого Лемка”. *Східноєвропейський історичний вісник. Спец. вип.* 3, 278-284.
- Ой, не буде так добре.** (1934). Ой, не буде так добре, Ваню Гуняка! *Наш лемко*, 17, 3.
- Тарас Григоревич Шевченко.** (1934). Тарас Григоревич Шевченко. В 120-ту річницю уродин. *Наш лемко*, 5, 1–2.
- Тельвак, В. В., Тельвак, В. П., Наконечний, В. М.** (2021). “Геть отрую з наших хат!”: протиалкогольний дискурс газети “Наш лемко”. *Русин*, 66, 34–47.
- Тельвак, В. В., Тельвак, В. П., Наконечний, В. М.** (2022). “Чиїх батьків ми діти?": історична політика “Нашого лемка”. *Русин*, 68, 154–167.
- Тельвак, В., Наконечний, В.** (2020). Становище русинської меншини в Другій Речі Посполитій за матеріалами газети “Наш лемко”. *Русин*, 61, 166–182.
- Ю. Т.** (1938). Новітнє кріпацтво. *Наш лемко*, 7, 4.
- Як Москва поневолювала.** (1936). Як Москва поневолювала Український Нарід. *Наш лемко*, 5, 2.
- Як Москва поневолювала.** (1936a). Як Москва поневолювала Український Нарід. *Наш лемко*, 7, 3.
- Як Москва поневолювала.** (1936b). Як Москва поневолювала Український Нарід. *Наш лемко*, 8, 6.
- Як Москва поневолювала.** (1936c). Як Москва поневолювала Український Нарід. *Наш лемко*, 10, 3.
- Як Москва поневолювала.** (1936d). Як Москва поневолювала Український Нарід. *Наш лемко*, 14, 7.
- Як Москва поневолювала.** (1936e). Як Москва поневолювала Український Нарід. *Наш лемко*, 21, 9.
- Nakonechnyi, V.** (2019). Yuliiian Tarnovych as a researcher of Polish-Ukrainian relationships. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 1/43, 213–228.

REFERENCES

- Antonyshyn, P.** (1934). Hlianmo pravdi v ochi. Yak diishlo do Thalerhofu [Let's face the truth. How it came to Thalerhof]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 9, 5. [in Ukrainian].
- vych. [Tarnovych, Yu.]**. (1934). “My ne khochemo bukvariv” [“We don't want primers”]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 20, 3. [in Ukrainian].
- Oi, ne bude tak dobre.** (1934). Oi, ne bude tak dobre, Vaniu Huniaka! [Oh, it won't be so good, Vanya Hunyak!]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 17, 3. [in Ukrainian].
- Taras Hryhorevych Shevchenko.** (1934). Taras Hryhorevych Shevchenko. V 120-tu richnytsiu urodyn [Taras Hryhorevych Shevchenko. On the 120th anniversary of the birth]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 5, 1–2. [in Ukrainian].
- Yak Moskva ponevoliuvala.** (1936). Yak Moskva ponevoliuvala Ukrainyskyi Narid [How Moscow enslaved the Ukrainian Nation]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 5, 2. [in Ukrainian].
- Yak Moskva ponevoliuvala.** (1936a). Yak Moskva ponevoliuvala Ukrainyskyi Narid [How Moscow enslaved the Ukrainian Nation]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 7, 3. [in Ukrainian].
- Yak Moskva ponevoliuvala.** (1936b). Yak Moskva ponevoliuvala Ukrainyskyi Narid [How Moscow enslaved the Ukrainian Nation]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 8, 6. [in Ukrainian].
- Yak Moskva ponevoliuvala.** (1936c). Yak Moskva ponevoliuvala Ukrainyskyi Narid [How Moscow enslaved the Ukrainian Nation]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 10, 3. [in Ukrainian].
- Yak Moskva ponevoliuvala.** (1936d). Yak Moskva ponevoliuvala Ukrainyskyi Narid [How Moscow enslaved the Ukrainian Nation]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 14, 7. [in Ukrainian].
- Yak Moskva ponevoliuvala.** (1936e). Yak Moskva ponevoliuvala Ukrainyskyi Narid [How Moscow enslaved the Ukrainian Nation]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 21, 9. [in Ukrainian].
- Yizdiat sobi.** (1934). Yizdiat sobi na talerhofskim konyku [They ride the Thalerhof horse]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 20, 2. [in Ukrainian].
- Zbalamucheni braty.** (1934). Zbalamucheni braty, shcho popaly v moskovske bahno, podaiut ukraintsiam ruku [Confused brothers who have fallen into the Moscow mire lend a hand to the Ukrainians]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 9, 5. [in Ukrainian].
- Nakonechnyi, V.** (2018). Ukrainsko-polski vzaiemny 1930-kh rokiv u dzerkali “Nashoho Lemka” [Ukrainian-polish relations in 1930s in the mirror of “Nash Lemko”]. *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk – East European Historical Bulletin*, 3, 278–284. [in Ukrainian].
- Nakonechnyi, V.** (2019). Yuliiian Tarnovych as a researcher of Polish-Ukrainian relationships. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of the humanities: a collection of scientific works of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. History Series*, 1/43, 213–228. [in Ukrainian].
- Telvak, V. V., & Nakonechnyi, V. M.** (2020). Stanovyshche rusynskoi menshyny v Druhii Rechi Pospolytii za materialamy hazety “Nash Lemko” [The Rusin minority in the Second Polish Republic according to Nash Lemko newspaper]. *Rusyn – Rusyn*, 61, 166–182. [in Ukrainian].
- Telvak, V. V., & Nakonechnyi, V. M.** (2021). “Het otruiu z nashykh khat!”: protyalkoholnyi dyskurs hazety “Nash lemko” [“Get rid of poison in our houses!”: anti-alcohol

discourse of the newspaper “Nash Lemko”. *Rusyn – Rusyn*, 66, 34–47. [in Ukrainian].

Telvak, V. V., Telvak, V. P., & Nakonechnyi, V. M. (2022). “Chyikh batkiv my dity?": istorychna polityka “Nashoho lemka” [“Whose parents are we children?": the historical policy of “Our Lemka”]. *Rusyn – Rusyn*, 68, 154–167. [in Ukrainian].

Yu. T. (1938). Novitnie kripatstvo [Modern serfdom]. *Nash Lemko – Our Lemko*, 7, 4. [in Ukrainian].